

Rutiner för fångst och ringmärkning vid Ottenby fågelstation

Åke Lindström, Anders Hedenström & Christian Hjort

Version 1.3 (3 juli 2003)

Ottenbykommittén/Sveriges Ornitologiska Förening

Ottenby fågelstation, Pl. 1500, 380 65 Degerhamn. ☎ 0485-661093

Kontaktperson: Åke Lindström, Ekologihuset, Lunds universitet, 223 62 Lund.

Tel. 046-2224968, fax: 046-2224726, e-mail: Ake.Lindstrom@zookol.lu.se

Inledning

Fångst och ringmärkning av flyttfåglar bedrivs vid Ottenby fågelstation med syfte att kvantifiera olika fågelpopulationers antal, för att studera fågelflyttningens tidsmässiga och geografiska förlopp, samt undersöka flyttfåglarnas fysiologiska och beteendemässiga anpassningar. Fågelstationens strategiska läge gör att stora mängder fåglar passerar på både vår- och höstflyttningen. Genom fångst och ringmärkning får vi ett stickprov på de populationer som passerar och vi arbetar efter hypotesen att antalet fåglar som passerar återspeglas i det antal som fångas och ringmärks. Vi har stöd för detta antagande dels genom att arternas vanlighet i fångsten (för ekologiskt likvärdiga grupper) korrelerar väl med deras allmänna vanlighet inom det område vars fågelfauna vi täcker (till exempel, vi fångar fler rödhakar än svarta rödstjärtar), samt att allmänt väletablerade trender i olika arters vanlighet tydligt kan påvisas i fångstmaterialet (till exempel, näktergalens och kärrsångarens invandring till Sverige under 1900-talet). För att fångstsiffrorna skall kunna användas för att belysa trender i populationsstorlekar är det emellertid av stor vikt att fångstinsatsen är homogen och att fångstförutsättningarna är likartade mellan åren. Nedan dokumenteras fångstmetoder och fångstintensitet för den standardiserade fångsten vid Ottenby Fågelstation.

Kort historik

Efter två inledande försökssäsonger på Ölands södra udde, höstarna 1937 och 1938, har regelbunden fångstverksamhet bedrivits vid Ottenby Fågelstation varje höst sedan stationsöppningen 1946, och varje vår sedan 1951. Perioden 1946 till 1971 var fångsten emellertid inte standardiserad i ordets strikta betydelse (mer detaljer nedan). Däremot bedrevs fångsten på ett sådant sätt att man försökte fånga mesta möjliga antal fåglar med tillgängliga medel, för tättingarnas del inom fångstträdgårdens begränsade yta (som är densamma än idag). Från och med 1972 inleddes en standardisering av fångstverksamheten och från 1979 är all trädgårdsfångst och vadarfångst standardiserad.

Fyrtträdgården och stranden som fångstplats

Fångsten av fåglar bedrivs i fågelstationens trädgård och i fyrsamhället, med nät och två fasta fällor. Fångsteffektiviteten hos nät och fällor är mycket beroende av utseendet på träd och buskar. Trots att vi regelbundet trimmar vegetationen (klipper buskar och träd, hindrar nya att etablera sig), samt planterar nytt på samma plats när viktiga buskar dör, så har under åren antalet buskar och träd, och storleken på dessa, varierat något. Vi tror

Nybyggnad av fågelstationen, bilden tagen 11 november 1945 (foto: Knut Borg).

dock inte att fångstträdgårdens attraktionskraft på flyttande småfåglar (merparten av fångsten) har förändrats i någon större utsträckning.

Detta beror på att fyr- och fågelstations-trädgården fungerar som en "oas" i öknen av omgivande hav och betesmark – och är speciellt attraktiv vid sämre väderläge (dimma, regn, motvind) när flyttande fåglar som söker rastplats inte kan se, eller orkar flyga till, det mest närbelägna större skogsområde (Lunden). Denna effekt påverkas troligen inte i någon större grad av mindre vegetationsförändringar. Dock skall noteras att emedan fyrsamhällets vegetation var någorlunda rik vid stationens tillkomst så har vegetationen runt själva fågelstationen ökat betydligt sedan starten.

1945 var vegetationen mycket sparsam vilket framgår av fotot här vid sidan.

Även stranden runt Ölands södra udde har genom naturliga processer (påbyggnad, stormvågor och högvatten) förändrats något med åren, men har sedan starten varit synnerligen attraktiv för rastande vadare. Variationen i antal fångade fåglar, både mellan och inom år, är emellertid säkerligen mer beroende på varierande fångstbetingelser på själva stranden än vad som gäller i trädgårdsfångsten.

Fångstanordningar

Vid Ottenby används tre huvudsakliga metoder för att fånga fåglar: (1) slöjnet, (2) stationära fångstryssjor (s.k. Helgolandsfällor) samt (3) vadarfällor. Slöjnätens och fångstryssjornas placering i trädgården framgår av bilaga 1.

Slöjnet

Fångst med nät är den metod med vilken de flesta fåglar fångas i fångsträdgården. Dessa nät är specialgjorda för fågelfångst. Varje nät, 6 eller 9 m långt, spänns upp mellan två stolpar i anslutning till marknära vegetation. Fåglar som försöker flyga förbi fastnar i näten och blir liggande i ”fickor” som bildas i dessa.

De första slöjnäten började användas vid stationen 1957. Nät av dagens typ (”japanska slöjnet”) har använts sedan 1972. Nätens placering och antal har varit det samma sedan 1972. Näten vittjas var 30:de minut.

Helgolandsfällor

Två fasta fällor av Helgolandstyp finns idag i stationens trädgård. En Helgolandsfälla är i princip en lätt svängd nätstrut som slutar med en uttagsbur och fällorna är ca. 25 m långa och 5 m höga vid mynningen. Dessa vittjas också en gång i halvtimmen, i samband med att slöjnäten kontrolleras. Fångstpersonalen går genom fällorna och driver de fåglar som är inne i fällan mot uttagsburen, där de fångas in. De två Helgolandsfällorna har öppningarna mot norr respektive söder (mer om de tidigaste årens Helgolandsfällor finns att läsa nedan).

Vadarfällor

Fällor av sk ”Ottenby-typ” används för fångst av vadare längs stränderna runt Ölands södra udde (bilaga 1). Fällorna är en modifierad fiskmjärde som i olika antal kombineras till formationer för att ”leda” födosökande vadare in i dem. Flera sådana kombinationer placeras ut runt södra udden på lämpliga fångbankar. Totalt används samtidigt ca 100 vadarfällor inom ramen för den standardiserade fångsten.

Fångstperioder och fångstintensitet

Trädgårdsfångsten

Vårfångsten pågår dagligen från 15 mars till 15 juni och bedrivs som nämnts med hjälp av slöjnet och två Helgolandsfällor. Nio slöjnet om totalt 63 m längd används: ”Stationsnäten” (3 x 6 m), ”Kungsfågelnätet” (6 m), ”Krattnätet” (9 m), ”Robbans” nät (2 x 6 m), ”Röknätet” (9 m) samt ”A-fällanätet” (9 m). Nätens placering framgår av bilaga 1. Vårfångsten har bedrivits på detta sätt sedan 1979.

Höstfångsten pågår dagligen från 25 juli till 15 november. Samma nät och fällor används som på våren. Dessutom tillkommer från och med 25 juli de tre ”Ängsnäten” (3 x 9 m) samt från 1 september ”sparvhöksnätet” (”dassnätet”) vid A-fällan (9 m, se bilaga 1). Höstfångsten har bedrivits på detta sätt sedan 1972.

Både vår och höst öppnas näten för fångst ca. 30 minuter före soluppgången och stängs kl. 11.00 (lokal tid). Normalt har då de flesta rastande fåglarna lämnat

trädgården. Under dagar med mycket stor fågeltillgång fortsätter dock fångsten även efter kl. 11.00, fram till dess att endast få fåglar fångas. Logiken är att på detta sätt fångas varje dag "alla" fåglar som landat i trädgården. Näten används inte vid regn eller hård blåst. De vittjas alltså med 30 minuters mellanrum och fångade fåglar transporteras i speciella påsar direkt till ringmärkningslaboratoriet för ringmärkning och examination. Därefter släpps fåglarna fria.

Viss fångst med enstaka nät i trädgården sker även under sommaruppehållet (15 juni - 25 juli), bland annat för att förse guidningsverksamheten med visningsobjekt. Antalsmässigt är denna fångst dock av ytterligt ringa betydelse.

Vadarfångsten

Fångsten påbörjas runt 1 juli och pågår en bit in i september. Både startdatum och avslutning av vadarfångsten varierar mellan åren, beroende på fågeltillgång och fångstförutsättningar på stränderna. Fällorna vittjas en gång per timme under den ljusa delen av dygnet, med start före soluppgången och med en sista kontroll efter mörkrets inbrott. Vid oväder eller mycket dålig vadartillgång (vilket händer t.ex. vid långvarig torka och högttrycksväder) är fällorna inte aktiverade. Fällor av i princip samma sort användes redan under provåren 1937/1938 och sedan från 1946 och framåt.

Fångstpersonal

Under fångstperioden arbetar två ringmärkare och minst två ringmärkningsassistenter vid fågelstationen. Vid massfångst kan personalstyrkan ökas till 3 ringmärkare och minst 4 assistenter.

Fångsthistorik

Under denna rubrik ges olika typ av mer detaljerad information om fångstverksamheten perioden innan den strikt standardiserade fångsten startade. Huvudsaklig dokumentation utgör fågelstationens dagböcker, samt boken "Ölands Södra Udde - Klassisk fågelmark" (Engström [red.] 1988, hädanefter förkortad ÖSUKF), där flera av fågelstationens grundare och tidiga medarbetare skriver om fågelstationens tidiga verksamhet.

Säsongens längd

Åren 1937-1938, samt 1946-1950 bedrevs fångst endast på hösten. År 1951 bedrevs fångst även på våren. Under våren 1966 låg verksamheten i stort sett nere och vårarna 1954 och 1957 bedrevs bara sporadisk ringmärkning [[Denna paragraf enligt Ottenby rapport no. 8, bör kollas!!]]

Helgolandsfällor

Många (de flesta) av de småfåglar som fångades 1937-1938, samt det första decenniet efter starten 1946, fångades i Helgolandsfällor. Flera olika Helgolandsfällor har varit i bruk. Dessa listas nedan. Datum för de olika fällornas användning återstår delvis att utreda.

Oxelryssjan, bilden tagen 1937 (foto: Ulf Bergström).

Oxelryssjan: Placerad strax söder om Vita Huset (Fyrmästarhuset), över den oxelhäck som fanns där (se bild). Användes i alla fall 1937-1938.

Bergmanfällan: Var placerad strax norr om fyrsamhällets västra husgrupp, på den plats där "Robbans nät" finns idag. Öppning åt öster. Användes mellan 19 september 1947 och 7 maj 1956.

Bergmanfällan (foto: Lennart Lundholm).

Krattet byggs, bilden tagen 12 september 1949 (foto: Knut Borg).

Krattet: Placerad strax SV om fågelstationsbyggnaden. Öppningen åt norr. Byggandet påbörjades 16 maj 1949 (ÖSUKF, sid. 113). Denna Helgolandsfälla används fortfarande. Enligt ÖSUKF, sid 116, användes lockfåglar vid "krattryssjan" 1948, så en föregångare har uppenbarligen existerat före 1949 (se också sid 113). Det kycklingnät som tidigare klätt fällan byttes ut mot ett mjukt nylonnät, med nystart 15 mars 2001.

Murryssjan: Var placerad över den mur som löper norrut från stationens norra gavel. Öppningen åt söder. Byggs i maj 1949. Användes t.o.m. hösten 1965 [enligt ÖSUKF, sid. 39].

Murryssjan, bilden tagen 1937 (foto: Ulf Bergström).

A-fällan: Placerad strax SSO om fågelstationen, i den sydöstra delen av trädgården. Bygget påbörjades i slutet av maj 1956. Öppningen åt söder. Denna Helgolandsfälla används fortfarande. Det kycklingnät som tidigare klätt fällan byttes ut mot ett mjukt nylonnät, med nystart juli 2002.

Ytterligare några Helgolandsfällor nämns i den äldre litteraturen, men mer detaljerade uppgifter saknas. *Hagtornsfällan*: (ÖSUKF, s.115, fler uppgifter saknas), *Rödhakefällan*: (ÖSUKF, s.115, fler uppgifter saknas), *Snåret*: (ÖSUKF, s.115, fler uppgifter saknas).

Vadarfällor

Av bilderna nedan framgår att grundprincipen för de vadarfällor som användes de första åren var mycket lik dagens vadarfällor. Ragnar Edberg beskriver i ÖSUKF (s. 111) att fällorna 1948 skulle besökas varannan timma.

Vadarfällor. Ovan 1938 (foto: Ulf Bergström), till höger före 1969 (foto: Ragnar Edberg).

Bilagor till detta dokument

Bilaga 1. Fångstnätens och Helgolandsfällornas nuvarande placering i fångsträdgården (ritad 1980).

